

Dobszay Tamás

Kommunikációs csatornák a megyék és diéta között a reformkorban

A hazai rendi képviselet működési elveit tekintve gyökeresen különbözött a modern népképviseleti rendszertől. Nemcsak a nemesség vármegyei politikai monopóliuma, hanem a képviselet módja is eltért a liberális elvekből következőtől. A követek nem választókat, nem az országot, hanem rendi testületeket jelenítettek meg. E testületi jelleg megnyilvánult abban is, hogy nem pusztán a választók személyének, hanem a testületük politikai akarátának megjelenítése volt a feladatuk. Ezt fejezte ki a mandátum kötött jellege, a választottaknak adott utasítás. A kortársak ennek megfelelően meglehetősen következetességgel maguk is a *követ* szót használták képviselők, és a *küldöket* a választók kifejezés helyett.

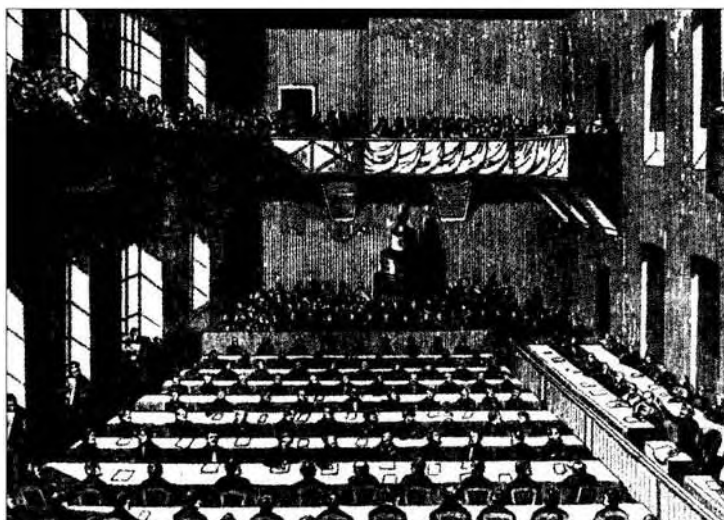
A követküldés – mint a képviseletnek a hazai kései rendiség időszakára, s így a reformkorra jellemző – technikája a modern közélethez képest különleges viszonyokat teremtett a politika országos és helyi szintje között. Az utasítási rendszernek – a kortársak, különösen a centralisták által bírált zavarait most nem tárgyalva – következményeit egy másik szempontból vizsgáljuk: a követi instrukciónak természetesen csak akkor volt értelme, ha betartása ellenőrizhető, a nem engedelmességek követ pedig visszahívható. Mindez a mainál sokkal szorosabb kapcsolatot feltételezett a megyét az országgyűlésen képviselő követ és az őt megválasztó megye között. Szabad sajtó híján más eszközökkel kellett biztosítani az ehhez szükséges folyamatos információáramlást.

Dolgozatomban általánosságban szeretném számba venni és áttekinteni a vármegye és a diéta közti kommunikációs csatornákat. A mondottakból is kitűnik, hogy jelen tanulmány a kommunikáció szót nem elsősorban a mai politológiában gyakorta előforduló, lényegében a propagandához és az agitációhoz hasonló értelemben használja, hanem, eredeti latin *communicatio* (közlés, részesítés, tárgyalás) jelentéséhez igazodva, a közlést, illetve megvitátást érti alatta. Tudatában vagyunk ugyanakkor annak, hogy az említett jelenségek a befolyásolás, véleményalakítás (*informatio*) mozzanata – mint alább látni is fogjuk – nem elválasztható.

Hivatalos, szinkron kommunikáció

A megyei *követutasítások* meghatározták a követek állásfoglalásait, ugyanakkor egyben változékonnyá is

tették az országgyűlési álláspontokat. Leginkább Kölcsey lemondása kapcsán még a nem történészek is

Az alsótábla ülésterme Pozsonyban 1830 körül

hallhattak arról, hogy az utasítási rendszer egyáltalán nem volt merev, hanem éppen ellenkezőleg, dinamikus, sőt változékonny viszonyt létesített, azaz folyamatos kommunikációt tett szükségessé a két tényező, a megye és a diéta között. E kapcsolat képe azonban a történelmi köztudatban olykor kissé egyirányúan jelenik meg: mintha az a követet teljesen a megye járszalagjára fűzné, s az erőviszonyoknak a megyékben bekövetkezett moz-

gásai egyirányúan meghatároznák az országos politikát.

Az utasítások tartalmának alakulása azonban nem volt független magának az országgyűlésnek a tevékenységétől. A diéta nem egyszerű törvénygyárként, hanem a nyilvánosság legfontosabb fórumaként alakította a politikai életet. Az ott történtek folyamatosan foglalkoztatták a megyei közéletet, a megyéknek gyakran kellett menet közben is válaszolniuk a diéta fejleményeire. A követek maguk is – közvetve vagy közvetlenül – szereplői voltak és maradtak a megyei keretben folyó országos politikának, tehát befolyásolhatták megyéjüknek az utasításban megnyilvánuló álláspontját. Eleve gyakran maguk is részt vettek az anyautasítást kidolgozó választmány munkájában, így véleményük esetleg már e szakaszban érvényesülhetett.¹

Még inkább hatott a diéta azáltal, hogy az utasítások betartásáról és az országos fejleményekről a *követek jelentései* tudósítottak.² A megyék által előírt, általában két-háromheti rendszerességgel érkező beszámolók a diétai traktátus nehézsége miatt a csaknem szinkron információáramlást tették lehetővé – a honiak csekély időkülönbséggel értesültek a vitákról. E gyakorta formális jelentések nemcsak tájékoztattak, hanem olykor

az országgyűlési tárgyalások mögöttes tartalmára, az azok során felmerült, hevesen vitatott vagy éppen új kérdésekre, illetve az utasítások hézagaira is utaltak, egyes tárgyakban nem ritkán kifejezetten kérték a megye kiegészítő, *pótutasításban* megnyilvánuló irányadását. Mint Deák 1833. szeptember 16-án írta sőgorának a szabad adásvétel engedélyezésének kérdéséről: „mi is ma kérünk Tőletek [Zala nemességétől] utasítást stafféta-liter, mert [...] nem találjuk utasításunkat elegendő világosnak és meghatározottnak.”³

A követeknek módjuk volt arra is, hogy a hivatalos jelentések szerkesztésmódjával a jelentés közvetlen tartalmán túl is befolyásolják küldőiket. Bár többkevesebb részletességgel be kellett számolniuk minden lényeges mozzanatról, de súlyozhattak a jelentés tartalmában a történetek egyes elemei között: szűkszavú előadással jelentékteleníthettek egyes mozzanatokot, másfelől bővebb, részletesebb tárgyalással, esetleg erőteljesebb megjelenítéssel, figyelemfelhívó nyelvi eszközökkel kiemelhettek másokat.

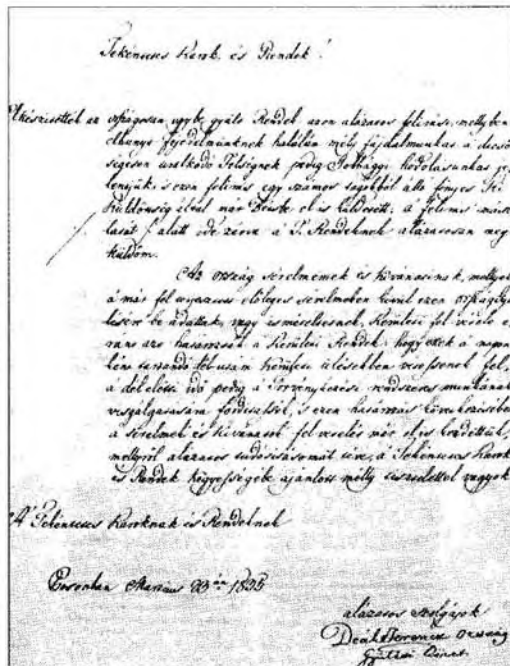
A jelentések tényleges hatása a fogadó közeg pillanatnyi viszonyaitól, állapotától is függhetett. Mivel a jelentés beérkezte ritkán esett a nagy közgyűlések, a generális congregatiók idejére, azokat többnyire a tisztikarból, egyes választmányok tagjaiból, táblabírákból és véletlenszerűen összegyűlt résztvevőkből álló kisgyűléseken, esetleg a megye utasítást készítő bizottmányában ismertették és vitatták meg, hagyták jóvá; a nagygyűlések elé a fontosabb ügyek kerültek. A megyék e keretekben vettek tudomást és nyilvánítottak véleményt a diétán történekről. A jelentések sorát a nagygyűlésben megtárgyalt *végjelentés* zárta, amelyről még szót ejtünk.

A követeknek még egy lehetőségük volt arra, hogy küldőik véleményét hivatalosan befolyásolják: az esetenkénti *személyes megjelenés a megyegyűléseken*. A megyék nem véletlenül küldtek két-két követet a diétára egy közös szavazattal; egyikük jelenléte elegendő volt a megye képviselőjére, így ha valamelyikük távol volt, hazautazott, nem okozott fennakadást a

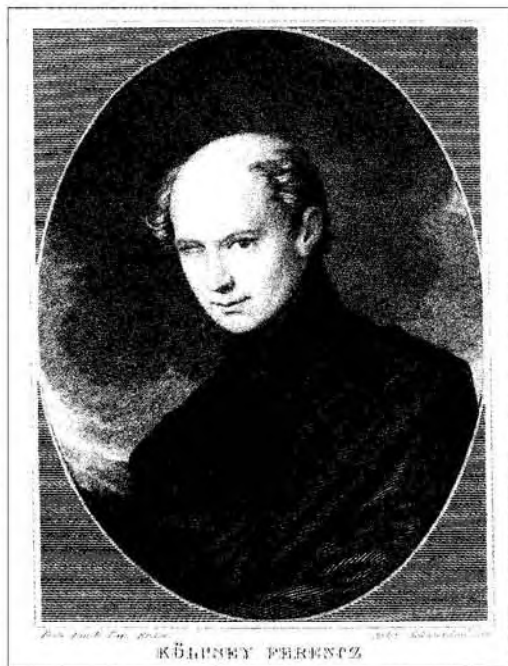
képviselőt működtetésében. A beszámolók nem ritkán említik a követek távozását, az országgyűlési tudósítók egy ponton külön ki is emelik, hogy „a RR táblája most soha sincs teljes számmal [...]. Bóthy [sic] haza megy pihenni. Kölcsey, Prónay s mások otthon vannak.”⁴ Kossuth kéziratának egyes egységei végén

szokásos szöveggel gyakran szerepel erre utaló kitétel: „Csepcsányi, Deák s de la Motte megérkeztek,” vagy „Czinderi és Dókus több heti otthon létök után szerencsésen megérkeztek.”⁵ Máskor szöveg közben, egy-egy ülés, egy-egy felszólaló említésekor tudósít e tényről: „szavazatkor [...] Arad (kinek távol volt egyik követe, Török már megérkezett) nem [...] voxolt.”⁶ Olykor Deák is említ ilyen helyzetet: „Követtársaink igen unják az Ország Gyűlését, most egyszerre 28-an otthon vannak szabadsággal.”⁷ Kölcsey és követtársa, Eötvös Mihály levelezése mutatja, hogy a kollegiális viszonyban álló követek személyes jó kapcsolat esetén ilyenkor is együtt tudtak működni.⁸

A hazatérés oka természetesen elsősorban pihenés, családi és gazdasági, netán jogi ügyek elintézése. Sőt, nem is volt szokás, hogy a hazatért követ felszólaljon a megye közgyűlésén. Az otthon tartózkodás mégis adott lehetőséget arra, hogy a követ esetenként a megyeházán megjelenve tájékoztatást adjon. Tudunk azonban olyan esetről, amikor a követ kifejezetten azért utazott haza, hogy küldői utasítását a megyegyűlésben befolyásolja. Kölcsey az engedőleges örökválság tárgyában adandó pótutasítás érdekében Wesselényi segítségével személyesen kísérelte meg küldőinek szavazat-meghatározó szándékát megváltoztatni, s csak azután nyújtotta be maga és Eötvös Mihály lemondását a követi mandátumról, miután ez nem sikerült.⁹

Deák Ferenc egyik időszaki követjelentése (Zala Megyei Levéltár)

Kölcsey Ferenc

Nem hivatalos egyidejű csatornák

Minthogy a megye közgyűlésein, a nagygyűléseken elvben a megye minden nemese, köztük az írástudatlan, a nagypolitikai és a szakkérdéseket nem értő szegény nemesek is részt vehettek, e generális kongregációk

széles, de általában kevésbé értő nyilvánosságot biztosítottak. A kisgyűlések és a megyei diétális választmányok viszont túl szűk körű publicitást nyújtottak a követek – hangsúlyozzuk – hivatalos jelentéseinek.

Szélesebb kör számára inkább a *sajtónak*, illetve, szabad sajtó híján, az azt pótló *kézírtos tudósításoknak* kellett volna lehetővé tenniük, hogy értesüljenek a diéta vitáiról, fejleményeiről. A reformkor kezdetén azonban a nyomtatás szoros ellenőrzése ezt nem tette lehetővé. Mint Balogh János barsi követ mondta: „A pozsonyi német és latin, a pesti két magyar újságokban olvashatni ugyan országgyűlési határozatokat, de azoknak keletkezését [...] a nagyközönségnek tudni nem szabad.”¹⁰ Ez a hiány szülte a Pajkossy Gábor által részletesen elemzett kézírtos tudósítás műfajának felfutását is.¹¹ Többször merült fel országgyűlési újság készítésének gondolata, de az anyagi, nyomtatási nehézségek, valamint a kormányzat politikai ellenállása, az általa támasztott adminisztratív akadályok mindannyiszor meghiúsították a kezdeményezéseket.¹²

Később ugyan lazult a cenzúra, s a nyomtatott lapokban eshetett már szó a vitákról is, de pl. a szónokok megnevezését általában még az 1840-es években sem olvashatták a kortársak. Ráadásul a sajtó – olvasói elvesztésének veszélye nélkül – természetesen nem vállalhatta az olykor hosszas, unalmas, részletkérdésekkel foglalkozó, paragrafusról paragrafusra haladó tanácskozások teljes terjedelmének rögzítését sem.

A szabad sajtó hiánya a követutasítások alakulása, s az országgyűlésnek a helyi közvéleményt alakító tevékenysége szempontjából felvetett egy kommunikációs és politikai problémát. A két követnek módja volt ugyan közös hivatalos jelentéseikkel befolyásolni instrukcióik tartalmát, de ha a követkollégák nem értettek egyet egymással, vagy olyan megyével kommunikáltak, amely nem osztotta nagyjából nézeteiket, a jelentésekkel nehezen gyakorolhattak erős hatást küldőik szándékaira. Kelltek tehát egy olyan – értelemszerűen nem hivatalos, hanem személyes jellegű – csatorna, taktikai lehetőség, amelyen keresztül a követ megkísérelhette ezt.

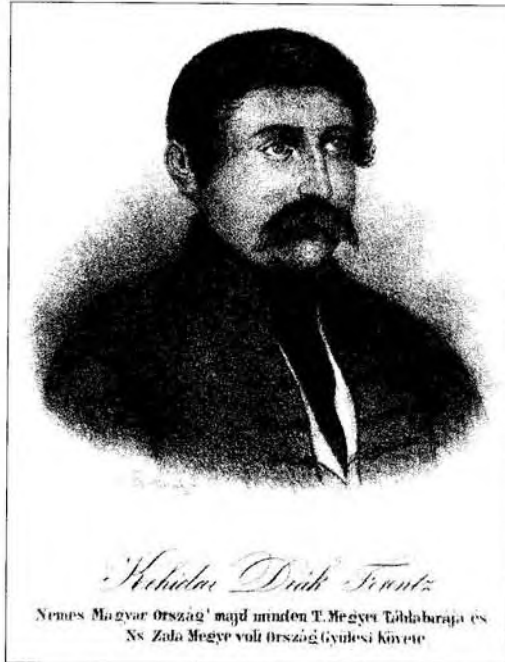
A törvényalkotás nehézkes lassúsága adott alkalmat arra, hogy a követ a megyei közéletet vagy egyes résztvevőit, szemléltető *magántermészetű érintkezések, levelezés* révén informálja, segítségükkel esetleg megyéje állásfoglalásait is alakítsa. Így igyekezett tudomást szerezni pl. Kazinczy az 1825/27-es diétán történekről, de közismertek a források e köréből Kölcseynek Kende Zsigmondhoz, megyéje alispánjához,

de magánemberként és követtársához. Eötvös Mihályhoz intézett levelei, valamint Deáknak sógorához, Tarányi Józsefhez írt, már említett országgyűlési levelei.¹³

Deák több esetben nem egyszerűen beszámol az országgyűlésről, hanem levelében közvetve vagy közvet-

lenül célként jelöli meg a megye állásfoglalásának befolyásolását.¹⁴ Jelezve, hogy mint követek hivatalosan is pótutasítást kértek, a helyzet felvázolása és az egyes álláspontok következményeinek előrevetítése után *megjelöli a kért pótutasítás tartalmát* is.

A körülmények ismertetése révén világos, hogy milyen irányú instrukciót vár az otthoniaktól június 6-i levelében. „Mi is utasítást kértünk máj napon a vallásbéli sérelmek eránt, majd meglátom, mi lesz szándéktok, addig én semmi esetre sem szólok, mert belső meggyőződésem minden szabadságot, mely nem káros, pártolni, a vallásbéli pedig sem károsnak, sem dogma elleninek nem tartom.” Hivatkozik arra, hogy a vallásszabadságnak a katolikus

Deák Ferenc legrégebbi ismert arcképe
(Szakmáry József litográfája, 1836)

Bajorországban is létező jogintézménye nálunk is megállhat a katolikus vallás sérelme nélkül. Jellemzi egyben, hogy utasítás nélkül maradása milyen helyzetet okozna: „meggyőződésem tehát a Statusok izenete [tehát az alsótáblai többség álláspontja] volna, de ekkor ellene kellene mondanom Mukinak [követtársának], ki eddig az ellen jelentette ki magát, amit utasítás nélkül nem teszek.”¹⁵

Ugyanekkor, ugyanitt az irtások ügyében is az utasítás változtatását kéri: „noha magában véve utasításunk igazságon alapul, de veszedelmes lehet, mert sok követek egyenesen zendüléstől félnek, ha ez törvénnyé válik.” Alátámasztásul vázolja az irtások esetleges elvételének társadalmi következményeit a szűkhatáru erdős falvakkal bíró felvidéki megyék esetében.

Július 4-én az áttérések kérdésében az uralkodó felügyeleti jussának kiterjesztő értelmezése ellenében – annak várható káros következményeit hangoztatva – a kérdés olyan szabályozására vonatkozó utasítást kér, amely kizárná a fejedelmi önkényt. „Noha tehát a vallásbéli utasítást – előre gyanítva annak spanyol ájtatosságú tartalmát – nyugodtan várom, nagyon szeretném mégis, ha ezt otthon figyelembe vennék és a vallás palástja alatt a fejedelmi önkénynek lehető terjedését el nem néznék. Marczibányi, a protestánsok legdühösebb ellensége e tárgyban mégis velök voksolt, mert kinyilatkoztatta, hogy ezt nem mint vallásos, hanem mint juris publici kérdést tekinti.” Ugyanebben a levélben más kérdésben is pótutasítást kieszközölését

kéri sógorától. „Az irtások ügyében is új utasítást kérek, pártold mind ezt, mind amazt kedves Sógor, ha szükséges leend, és kérlek, tudósíts engem a gyűlés napján röviden arról, amit ezekben és a vallás dolgában utasításul adtatok.”¹⁶ A kapott és várt irányú utasítást július 21-i levelében köszöni meg.¹⁷

Ugyancsak említett, július 4-i levelében küld meg egy a megye utasításával ellenkező országgyűlési határozatot, hogy küldői ilyen értelemben módosítsák utasítását, nehogy a parasztok személyes szabadságát törvényes eljárás nélküli büntetés lehetősége korlátozza.¹⁸ 1833. december 26-án, a helyzet ismertetése után kéri utólag megerősíteni a törvényszékek rendezése tárgyában a diétán kialakított álláspontjukat, és utasításukkal ellenkező eljárásukat, mivel az eredeti utasítás szerint eljárva leszavazták őket. „Minket ezen határozás [ti. az országgyűlési alsótábla döntése] utasításunktól végképp elvetett [...] további tanácskozásokban tehát kénytelenek valánk önmeggyőződésünket követve [tehát utasítás nélkül] voksolni.” A helyzetet magyarázva kifejti, hogy „meg lévén a pedaneus bíróságok szüntetve, s ezáltal eddigi instrukciónk dugába dőlve, utasításról kell gondoskodnotok.”¹⁹ Szintén utasítást kér arra, hogy az adó megszavazásához feltételként a megye előző diétán követett magatartásához igazodva a magyar alakulatok élére magyar tisztet követhessen.²⁰

Hogy a magánlevél olykor mennyivel többet-mást ad, mint a hivatalos jelentés, mutatja kisebb konfliktusa a megyével. Szintén sógorától értesül ugyanis arról, hogy a megye túl részletezőnek és parancsolónak értékelte követjelentéseit, s minden biztonnyal azért magyarázkodik előtte, hogy ő simítsa el – eddigi indítékait közvetítve, a küldők tudomására hozva – a súrlódást: „Azt írod, 'duzzadt tollal' írott jelentéseinket némelyek sokallották. Ezt valóban sajnálom. Kötelességemnek véltem én küldőimnek megírni mindazt, ami tanácskozásaink közben kifejtett, mindazt, amit ők nem is tudhattak, mert azt hittem, csak így tehetnek helyesen és biztosan intézeteket.” Megígérve, hogy ezentúl rövidebben ír, egyben jelzi, hogy nem mond le a magánérinkezés adta információk lehetőségéről. „Hiszem azonban, hogy a megyének jobb és lelkesebb része azon némelyeknek éles észrevételében nem osztozik, habár a tárgyra magára véleményemmel nem tart is.”

Az eset jele annak is, hogy a megyei közvélemény nem mindig fogadta szívesen az utasítások módosítására vonatkozó kérést. Deák némileg indignálódva kénytelen barátjának megírni (s rajta keresztül a helyi közvéleménynek üzeni), hogy „Véleményünket csak kérés gyanánt és nem erőltetve adtam elő, sokallást és félreértést nem vártam. Azonban [...] most legalább tudom, hogy nekünk véleményt még kérés gyanánt sem lehet előadnunk.” A helyi közélet befolyásolására a hivatalos jelentések helyett maradt tehát a magánlevél és az otthon maradt barátok segítségével történő nyomásgyakorlás.²¹

Szatmár megye követe, Kölcsey olykor egészen erőteljes, rábeszélő vagy könyörgő hangon kér pótu-

tasítást: „kérlek, komolyan fontoljátok meg, s különösen az urbáriumra nézve adjatok pótló utasítást. [...] Az Istenért, édes Zsigám, még ideje van! Még adhatunk várván köszönetet, de megtörténhetik, hogy adni fogunk kénytelen, köszönet nélkül”, majd sorolja mely tárgyban, milyen állásfoglalást tartana jónak. Máskor csak általános utasítást kér, hogy ne legyen kötve a keze.²² Drámai hangú megszólalása az örökváltást engedő törvény elbukása küszöbén hangzik el: „Iszonyú dolog lenne, ha éppen azon nap, mellyen mi itt utolsó elszánással vívtunk, Ti ellenünk hoztatok volna végzést. [...] De ha még semmi rossz nem történt nálatok, akkor kérlek, kényszerítlek a haza szent nevére, hogy bennünket, érettetek küszködőket, el ne hagyjatok, s két év alatt kínos fáradással kivívtat elveinket halomra dönteni ne engedjétek.”²³

Szintén a magánlevél adott teret egyben a *nem hivatalos tudnivalók, háttér-információk, kiszivárogtatások*, kérések közzétételére is.

Több Deák-levél tudósított az országgyűlési erőviszonyokról, a szavazási arányok alakulásának okairól, napirendi kérdésekről.²⁴ A nádor által a háttérben a követekre gyakorolt nyomásról december 4-én írt haza, majd január 31-én a hivatalos tudósításokban nem szereplő magánkonferenciák fejleményeit adta tudtul.²⁵ Magánértesülések alapján szól arról, hogy a vallási sérelmeket érintő alsótáblai felirat nyomán a király a protestánsok hivataloszerzési ambícióiról elutasítón nyilatkozott, nyilvánvalóan a diéta fejleményeire hivatkozva, mondván, hogy „úgyis elegendő vannak felsőbb hivatalokban, és mégis nyughatatlanok.”²⁶ Hírt ad arról, hogy a nádor egy neki nem tetsző szöveg ellenében magánkörben saját személyes szolgálataira tett hivatkozással igyekezett egyes követeket befolyásolni.²⁷

Az országgyűlésben a politikai élet középpontjából Deák az egyes megyékben történt, de a diéta egész működését befolyásoló eseményekről is jobban értesült, mint az elzártabb megyei közeg, így arról is, hogy egyes megyékben miképpen gyakorolnak nyomást a kormányközegek a megye véleményének alakulására.²⁸ Értesüléseit közli Tágen Jánosnak, a váradi káptalani követnek és Beöthy Ödön bihari követnek összeütközése ügyében keletkezett per kimeneteléről.²⁹ A követi kar összetételének változásáról máshonnan is értesülhettek a kortársak, az általános hangulati viszonyokról, arról azonban, hogy a követek unják a vontatott tanácskozásokat és hazakíváncsoznak, inkább csak magánérinkezés keretében.³⁰

De nemcsak az országgyűlésről, hanem *egyéb országos jelentőségű információkról* is van alkalma tudósítani; így pl. július 4-én a szlovák–magyar nemzeti indítékú röpiratháború cenzúrakörülményeit adja tudtul sógorán keresztül megyéje közvéleményének.³¹

Egyik másik terület, amelyről a személytelenebb jellegű tudósítások kevesebbet szólnak, az egyes *szereplők jellemzése* és a *követi kar személyes viszonyainak* nem lényegtelen kérdésköre. Deák hallomásból tudósít Csapó Dániel tolnai követnek, kerületi elnöknek a ná-

dorhoz fűződő – hivatali aspirációi által táplált – kapcsolatáról. A nagyhatású és köztiszteletben álló Kölcseynek a vallási sérelmek ügyében mondott beszédét illető – valójában úgy látszik, vegyes – fogadattásról pl. azt írja: „Tudom Klári Kölcseyt mint költőt szereti, megküldöm ezen beszédjét; olvasni nem kellemetlen, noha Pázmándy azt sugta fülembé, midőn Kölcsey leült, hogy a beszéd helyes, de az Izenetben nem sok hasznát vehetni.”³²

Foglalkoztatta a követi kart, s közvetve az otthoni közvéleményt is Füzéressy Gábor és Tisza Lajos követeknek a debreceni vásárban történt botrányos összeszólalkozása és verekedése, amelynek sokak szerint – állásukhoz méltatlan magatartás lévén – lemondásukat kellett volna maga után vonnia. Az ügyben tartott magánkonferenciákról – amelyek, nem lévén hivatalosak, Kossuthnak amúgy sem mindenképp eljutó tudósításából kimaradtak, a zalai rokonnok és a politikai szövetségesek Deáktól értesülhettek részletesebben.³³ Az eset következményei sem maradhattak ki a levelekből: június 6-i levelében Deák a lemondásuk utáni helyzetről és egyikük Tisza újjavaslati akciójáról, majd utóbb más megyei korteskedésekről tudósít.³⁴

Megjelennek a levelekben a tárgyalások feszültebb pillanatai során kialakult személyes ellentétek is. „Péchy, a pesti követ mindenben a főrendeket pártolván, éles vagdalkozással bekapott a két barsi követbe, Balogh vastagon felelt, s a gyűlés zajos volt.”³⁵

Máskor azonban örömtelibb társasági események jutnak ilyen módon a hazaiak tudomására; így Deák említett december 6-i levele útján Andrassy György tornai követ házasságáról és emiatti hazatéréséről. Magánlevelekből tudunk sokat az országgyűlésnek mint a társasélet egyik színterének, mint társadalmi közegnek a működéséről is. Deák május 11-én a sétatéren tett „rekreációs” célú sétájáról, valamint az alnádornak adott tisztelkedő szerenádról számol be levelbejegyzésben.³⁶

Ilyen típusú, háttérjellegű információkat más résztvevőktől olykor talán még nagyobb mennyiségben olvashatunk. A megyék által a követek mellé az országgyűlésre küldött kancellisták, kiskövetek egyik szerepe (a titkári teendő és a politikai tapasztalatszerzés mellett) talán éppen ez volt: pótolni a nyomtatott nyilvánosságot, személyesen is tudósítani a diétán törtétekről. A követenként olykor több, tehát együtt tekintélyes számú országgyűlési ifjúság³⁷ tagjai (akikhez a hivatalos jegyzőkönyvvezetést ellátó királyi táblánál gyakorlatukat töltőket is hozzá kell adnunk) magánlevelekben,

valamint hazatérve személyesen is beszámoltak a törtétekről. Voltak persze, akik nem különösebben erőltették meg magukat azzal, hogy leírják tapasztalataikat; mások azonban naplószerű írásokat készítettek vagy a munka során készített jegyzeteiket őrizgették, hogy azután a kortársaknak, majd évtizedek múlva az utókornak szolgáljanak ismeretekkel. Az országgyűlések alatti Pozsonyban megessett dolgokról (egy-egy követek melletti vagy elleni rokonszenvtüntetésekről és macskazenékről, a dokumentumok nyilvánosságát biztosító kéziratos sokszorosításáról) ad hírt Degré Alajos.³⁸ Ilyen munkajegyzetekből nőtt ki annak a Kovács Ferencnek a naplója is, akinek írását pl. máig az egyik legfontosabb forrásként használja a történetírás az 1843/44. évi gyűlésen törtétekre.³⁹

Ormós Zsigmond

Érdekes és színes beszámoló e műfajból a Temes megyei követek mellé rendelt Ormós Zsigmondé, Vukovics Sebő barátjé, aki az országgyűlési ifjak társalkodó egyesületének is alapítói közé tartozott.⁴⁰ Ormós is ad ismertetést egyes részt-

vevőkről, pl. Wesselényiről, de megfesti az országgyűlési ifjak közül nem csak a feladatát komolyan vevő, elkötelezett kiskövetek, hanem a pozsonyi tartózkodást csak léha szórakozásra felhasználó társainak portréját is. Leírja a Duna-szigeti fasort és a sétatényt, a pozsonyi városi és országgyűlési társaság kedvelt helyszíneit, az ott folyó életet térzenével, hölgyekkel, vendéglőkkel, kávéházakkal. Különös figyelmet szentel a pozsonyi nyári színikör, az Arénának nevezett deszkaszínház előadásainak.⁴¹

Ejt szót az ülések lefolyásáról, erőviszonyairól, az ifjak társalkodási egyesületéről és arról a fenyegetésről, amely annak alapítását követően az ifjakra nehezedett. Nem kerüli el figyelmét Pozsony városának csekély elkötelezettsége a diétán tárgyalt közügyek iránt.⁴² Megemlíti azt a fentebb már hivatkozott eseményt is, amikor a nézeteivel ellenkező utasítást kapott Kölcsey hazautazott, hogy személyesen eszközölje ki a megyegyűlésen a követi instrukció megváltoztatását.⁴³

Minden bizonnyal az ifjak szerepére is vonatkozik az általa megfogalmazott remény, mely szerint az országgyűlésen történtek a hazatérő látogatók személyes híradásai folytán is befolyásolják majd a közvéleményt. „Az országgyűlésen megforduló idegeny bizonyára azon lészen, hogy a hallott szabados elveket lakhelyében eleinte ugyan csak gyenge s az idő viharai ellen védeni szükséges, de utóbb önállású, minden vésznek dacoló s százsoros gyümölcsöket termő plántaként átültesse.” Az irodalmi formában megírt tapasztalatok élőszóban bizonyára hamarabb is eljutottak a küldő

megye közvéleményéhez.⁴⁴ S talán nem véletlen, hogy Ormós Kölcseynek és Eötvösnek az országgyűléstől vett emlékezetes búcsúzásával-búcsúztatásával zárja feljegyzéseit.⁴⁵

Utóidejű kommunikáció

Az eddig említett, csaknem egyidejűséget biztosító csatornák mellett létezett diakron kapcsolat is a diéta és a vármegye között. Ennek jelentőségét kihangsúlyozza a történettudománynak az a megállapítása, hogy a reformkor valójában inkább csak a reformtörekvések korának nevezhető: a hazafias és közéleti felbuzdulás 1848-ig, törvényekben mérhetően, csak csekély eredményt hozott. Az erőfeszítés mégsem volt hiábavaló. Már a kortárs Horváth Mihály is megállapította, hogy az országgyűléseknek a meghozott törvényeken túlmenően óriási tudatformáló hatása, jelentősége volt. Ha az egyidejű tudósítások, hírek rögtön nem is, de néhány év késleltetéssel képesek voltak hatást kifejteni a megyék közvéleményére.

Volt-van azonban néhány olyan forrástípus, amely már egykorán is azt a célt szolgálta, hogy egy-egy diéta tapasztalatait a következő országgyűlésre történő felkészülés céljából rögzítse, tanulságait a jövőre nézve összegezze.

Ilyen volt a leköszönő követeknek az országgyűlés végeztével készített, s a megye nagygyűlése által megvitatott utolsó beszámolója. A követi végjelentések felsorolták a meghozott törvényeket, összevetették az eredményt az utasításokkal, az eltérésekre magyarázatot adtak. Emellett azonban olykor általános politikai értékeléssel szolgáltak, visszamenőleges összefoglalót, magyarázatokat, információt közöltek. Az elmaradásokat, hiányokat számba véve megjelölték a következő diéta feladatait, másrészt a megalkotott törvények végrehajtása során előjövő problémákat „előjegyezték” a következő diéta számára. Számos megye vagy követ és végjelentéseket tájékoztatásul megküldte más törvényhatóságoknak, sőt ki is nyomtatta ezeket. Ily módon a végjelentések nem egyszer befolyásolták a következő időszak politikai életének tematikáját, érveit, irányt adtak a következő országgyűlésnek is. Ismert, nevezetes példája e műfajnak Deák 1836-os és 1840-es végjelentése, valamint Békés követeinek 1844-es hasonló dokumentuma.⁴⁶

A diakron kommunikációban különleges hely illette az országgyűlési naplókat. Ezek egyik funkciója, hogy

az utasítások teljesítését legalább utólagosan ellenőrizhetővé tegye. Tekintettel arra, hogy a követjelentéseket épp azok írták, akiknek a tevékenységét ellenőrizni akarta a vármegye, semmiképp nem voltak elegendők az utasítások betartatására. S minthogy a kor közlekedési-kommunikációs viszonyai az odautazást, a tárgyalások meghallgatását sem tették lehetővé, a sajtót pedig a cenzúra gátolta a nyilvánosság biztosításában, kommunikációs eszköznek maradt a hivatalos napló. Ennek kellett volna a történeti hitelességen túl a küldő törvényhatóságok számára lehetővé tennie követeik

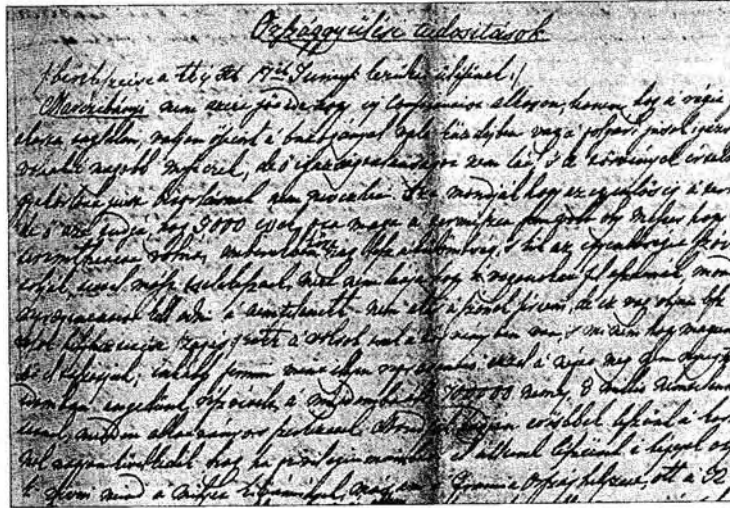
munkájának ismeretét, a követeknek pedig az utasítások hű teljesítésének igazolását.

Majthényi Antal, Hont vármegye követe szerint a napló (az országgyűlési újsággal együtt): „azon iróvány, melyből a követek magokat Commitenseik előtt legitimálhatják.” Csak „e kettő által fejlődik ki ama publicitás, amely mind azon követnek, aki kötelességét híven teljesíti, mind annak, aki Commitensei bizodal-

mát megcsalá, érdemlett díjt adand.”⁴⁷ Hasonló Andrassy György érvelése a városi követek napló-bírálok közé választása mellett: ha szavazatuk van, joguk kell legyen arra is, hogy szavuk mikénti feljegyzését ellenőrizhessék.⁴⁸

Egy másik szempont, hogy a naplók nagy segítséget nyújtanak az országgyűlés alkotta törvények alkalmazásánál, illetve a politikai diskurzusban és érvelésben. Majthényi az első reformországgyűlésen elhangzott előbbi felszólalásában is jelezte már: „A naplókönyvek szerkesztésére – hogy az hűségesen, pontosan és függetlenül vitessen – felügyelni igen méltó, mert a naplókönyv [...] Jus Publicum kútforrásának tekintődhetik, sok nevezetes kérdésbe szokás annak tartalmaira hivatkozni.”⁴⁹ Somsich Miklós szerint fontos, hogy politikai kérdések felvetésében, mibenlétének megvilágításában és a döntéshez szükséges érvelésben támaszkodhassanak a korábbi politikai viták eredményeire, ne keljen az asztalra kerülő egyes ügyekben a tájékozódást újratekdeni.⁵⁰

Kossuth is úgy látta, hogy naplónak az utasítások ügyénél is fontosabb célja azoknak az indítékoknak és törvényhozói szándékoknak a nyilvánossága, amelyeket a jogszabály meghozatala során kifejtettek, s amelyek ismerete a végrehajtáskor a törvény betűjének ismeretén túl nélkülözhetetlen. „Én újabb jelét láttam itt azon hiánynak, hogy a kerületi üléseknek hiteles jegyzőkönyve [a naplóról beszél] nem vala, [...] s ennél fogva a bírók és törvényhatóságok a törvénynek nem mon-

Az Országgyűlési tudósítások egy lapja

dom magyarázatában (mert ez körükbe nem tartozik), hanem alkalmazásában olly hiteles kútfővel nem bírnak, minőt az országos ülésben megvitatott tárgyaknál.”⁵¹

A megye és a diéta közti diakron kommunikáció tehát a törvényhozói szándék pontos ismeretét, ezáltal a

törvények helyes alkalmazását segítette volna. S mint-hogy a megszólalás a megyei híreket közlő *Törvényhatósági Tudósítások*ban hangzik el, s épp az 1836-os nyelvi törvények kihirdetése és értelmezési nehézségei kapcsán, a forráshely is rávilágít a diéta és a vármegye effajta utóidejű kommunikációjának fontosságára.

Jegyzetek

- ¹ Kölcsey szerepe az 1832-es szatmári követutasításban: *Kölcsey Ferenc összes munkái*. III. Sajtó alá rend.: Szauder Józsefné és Szauder József (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1960. 193–200. és 1040. p.). A vonatkozó szöveget Merényi Oszkár gondozta.
- ² Pl. Deák Ferenc követjelentéseit közzétette: „*Tekintetes Karok és Rendek*”. *Zala megye országgyűlési követutasításai és követjelentései 1825–1848*. Válogatott dokumentumok. Sajtó alá rend.: Molnár András (Zalai Gyűjtemény 56. Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 2003). A fent említett Kölcsey-kiadás közli azokat a követjelentéseket, amelyek Kölcseytől vagy tőle és Eötvös Mihálytól közösen származtak: *Kölcsey Ferenc összes munkái* III. (200–241., 243–272. és 1040. p.).
- ³ *Deák Ferenc országgyűlési levelei, 1833–1834*. Sajtó alá rend.: Sándor Pál (Zala Megyei Levéltár, Zalaegerszeg, 1997, 67. p., más tárgyban uo. 76. p.).
- ⁴ 1833. augusztus 29-ére vonatkozó előleges bejegyzés augusztus 21-éről. Kossuth Lajos: *Országgyűlési Tudósítások*. I–V. Sajtó alá rend.: Barta István (*Kossuth Lajos összes munkái*. I–V. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1948–1961, II. kötet, 87. p.).
- ⁵ 93. tudósítás: Kossuth: *Országgyűlési Tudósítások* (II., 381. p.); 94. tudósítás (uo., II., 390. p.); 96. tudósítás (uo., II., 411. p.); 99. tudósítás (uo., II., 441. p.); 106. tudósítás (uo., II., 51. p.); 112. tudósítás (uo., II., 567. p.) és számos más helyen.
- ⁶ 278. tudósítás (uo., V., 29. az 1835. szeptember 1-jei kerületi ülésről).
- ⁷ *Deák országgyűlési levelei*. 51. p.
- ⁸ *Kölcsey Ferenc levelezése. Válogatás*. Sajtó alá rend.: Szabó G. Zoltán (Gondolat, Budapest, 1990, 173–174., 181–182., 187. p.).
- ⁹ Vö.: Pajkossy Gábor: *Kölcsey követi lemondásának történetéhez* (Századok, 130. évf., 1996, 5. sz.). A kormány használja a hazautazó követek befolyását: 1192. p. Kölcsey kifejezetten a megyegyűlésre történő ráhatás végett utazott haza: 1195. és 1197. p. Trócsányi Zsolt: *Wesselényi Miklós* (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965, 271. p.).
- ¹⁰ Kossuth: *Országgyűlési Tudósítások*. IV., 207. p., az 1835. február 16-i országos ülés, 209. p.
- ¹¹ Pajkossy Gábor: *A reformkori országgyűlési tudósítások* (Levéltári közlemények, 66. évf., 1995, 1–2. sz.)
- ¹² Bényei Miklós: *Reformkori országgyűlések a sajtószabadságról* (Stúdium Kiadó, Debrecen, 1994, 37–67. p.).
- ¹³ *Kölcsey Ferenc levelezése Kende Zsigmonddal*. Sajtó alá rend.: Taxner-Tóth Ernő (Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1983), illetve *Kölcsey Ferenc levelezése: Eötvös Mihály fent hivatkozott levelei Kölcsey háttértudósításaira reagálnak*. Vö.: 8. jegyzet. Eötvös levele Pozsonyból az otthon tartózkodó Kölcseynek: uo., 187. p.; Kölcsey Kendének: uo., 192 p.
- ¹⁴ *Deák országgyűlési levelei*, 7–8. p.
- ¹⁵ *Deák országgyűlési levelei*, 29. p.
- ¹⁶ *Deák országgyűlési levelei*, 37. p.
- ¹⁷ *Deák országgyűlési levelei*, 44. p.
- ¹⁸ *Deák országgyűlési levelei*, 39. p.
- ¹⁹ *Deák országgyűlési levelei*. 76–77. p.
- ²⁰ *Deák országgyűlési levelei*. 80. p.
- ²¹ 1833. július 21-i levél: *Deák országgyűlési levelei*, 46. p.
- ²² Kölcsey Kendének, Pozsony, 1832. december 21. In: *Kölcsey levelezése Kende Zsigmonddal*, 57–58. p.
- ²³ Pozsony, 1834. november 18. In: *Kölcsey levelezése Kende Zsigmonddal*, 157. p.
- ²⁴ A szavazási arányról: május 9. 16. p.; a tárgysorozat megállapításáról: május 11. In: *Deák országgyűlési levelei*, 18. p.
- ²⁵ uo., 71. és 84. p.
- ²⁶ 1833. június 4-i levél: *Deák országgyűlési levelei*, 28. p.
- ²⁷ 1833. 31-i levél: *Deák országgyűlési levelei*, 25. p.
- ²⁸ 1833. december 26-i és 1834. január 31-i levél: *Deák országgyűlési levelei*, 81. és 86. p., valamint 1834. április 22. uo., 106–107. p.
- ²⁹ 1833. június 3.: *Deák országgyűlési levelei*, 27. p.
- ³⁰ 1833. július 21. és július 31.: *Deák országgyűlési levelei*, 47. és 51. p.
- ³¹ *Deák országgyűlési levelei*, 40. p.
- ³² 1833. május 31-i levele: *Deák országgyűlési levelei*, 24. p.
- ³³ 1833. május 9-i levél: *Deák országgyűlési levelei*, 16–17. p.
- ³⁴ uo. 30. és 60–61. p. A hevesi korteskedésekről szól a december 6-i és 26-i levél: *Deák országgyűlési levelei*, 73. és 81. p.
- ³⁵ 1833. december 5-i bejegyzés: *Deák országgyűlési levelei*, 72. p.
- ³⁶ *Deák országgyűlési levelei*, 18. p.
- ³⁷ Fejős Imre: *Az országgyűlési ifjak társalkodási egyesülete* (Századok, 123. évf., 1989, 442–444. p.)
- ³⁸ Degré Alajos: *Visszaemlékezéseim* (Magyar századok, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983). Degrének más helyütt is megjelentek töredékes emlékezései a diétáról.
- ³⁹ Kovács Ferenc: *Az 1843–44-iki országgyűlési alsótábla kerületi üléseinek naplója*. 1–6. (Budapest, 1994)
- ⁴⁰ Ormós Zsigmond: *Szabadelmű levelek vagy democrat lapdacsok aristocrat görcs ellen*. Közléteszt, a bev. tanulmányt és a jegyzeteket írta: Benkő Samu (Téka, Kriterion, Bukarest, 1976).
- ⁴¹ Az Aréna: 69. p. A ligetről: 67. p.; az esti sétány hangulatos leírása: 68–69. p.; Kölcseyről: 78. p.; a léha ifjú naplókönyve: 122. p.; drámairodalom, színház: több helyen: pl. 194. p. sk.; 202–203. p.
- ⁴² uo., 82., 90., 144–150. és 96. p.
- ⁴³ uo., 152. p.
- ⁴⁴ uo., 91. p.
- ⁴⁵ uo., 209–216. p.
- ⁴⁶ Deák Ferenc: *Válogatott politikai íráskorok és beszédek*. I. 1825–1849. Vál., sajtó alá rend. és a jegyzeteket írta: Molnár András (Osiris, Budapest, 2001, 252–305. p.); *Követjelentés az 1843–44-iki országgyűlésről Szombathely Antal és Tomcsányi József Békés vármegyei követektől* (Pest, 1845, 56 p.).
- ⁴⁷ Az említett 1832. december 22-i és december 24-i ker. ülés: *Országgyűlési Tudósítások*, I. 21. és 29. p.
- ⁴⁸ uo., 22. p.
- ⁴⁹ 1832. december 22-i kerületi ülés: *Országgyűlési Tudósítások*, I. 21. p.
- ⁵⁰ 1832. december 24-i ker. ülés: *Országgyűlési Tudósítások*, I. 29. p.
- ⁵¹ *Törvényhatósági Tudósítások* 2. sz. Pest, július 15-én, 1836. Kossuth Lajos: *Ifjúkori iratok. Törvényhatósági Tudósítások*. Sajtó alá rend.: Barta István (*Kossuth Lajos összes munkái*, VI. kötet. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1966, 658. p.).

